

ORIGINILE POLITICII PETROLIERE A ROMÂNIEI *

GH. BUZATU

Întocmai ca în toate țările posesoare de resurse petrolifere, în România combustibilul lichid nu s-a bucurat, dintotdeauna, de aceeași atenție din partea cercurilor politice, economice sau financiare conducătoare. În Evul Mediu, păcura, la fel cu cele mai multe dintre substanțele subsolului (mai puțin aurul și sarea), nu a făcut obiectul vreunor dispoziții scrise în materie de drept de proprietate, condiții de extragere etc. Primele reglementări scrise relative la proprietatea minieră datează abia de la începutul secolului al XIX-lea¹. Astfel, în anul 1817 codul Callimachi (articolele 382 și 509) stabilea în Moldova că bunurile miniere aparțineau statului², în vreme ce codul Caragea din Muntenia (partea a II-a, cap. I, articolul 1) introducea în 1819 regimul primului ocupant³. Ambele coduri s-au aplicat pînă la 1832, cînd au fost înlocuite cu *Regulamentele Organice*. În materie de drept minier, *Regulamentele* au introdus — după modelul rusesc — un sistem unic de proprietate în ambele Principate: subsolul aparținea proprietarului suprafeței⁴. Au persistat deosebiri numai în ceea ce privea regimul de exploatare a minelor în cele două Principate; astfel, atât în Muntenia cît și în Moldova proprietarii puteau să-și exploateze singuri minele; dar, dacă refuzau să procedeze la exploatarea lor, domnia intervenea — după scurgerea unui termen de 18 luni, respectiv 5 ani — pentru a le concesiona unei terțe persoane. Se înțelege interesul domniei în exploatarea minelor căci ea percepea, în Moldova, o taxă egală cu a 10-a parte din cîștig (zeciuala) de la exploatare⁵. Ultimele deosebiri existente între Moldova și Muntenia în domeniul regimului minier au dispărut după Unirea de la 1859: la 26 noiembrie 1864 *Codul Civil* al lui Cuza a introdus un *regim*

---

* Prezentul studiu reprezintă un subcapitol din lucrarea în manuscris *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929* (Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași).

¹ Vezi Ștefan Chicoș, *Legislația minieră*, în *Enciclopedia României*, III, București, 1943, p. 120. Pentru petrol nu au existat în acea vreme dispoziții speciale, el fiind inclus în categoria mai largă a bunurilor miniere.

² Cf. Institutul Geologic al României, *Legiuitrile miniere vechi și noi ale României. Legiuitrile din Vechitul Regat pînă la 4 iulie 1924*, VIII, București, 1925, p. 3—4.

³ *Ibidem*, p. 3.

⁴ *Ibidem*, pp. 4—8; I. Tănăsescu, *Sistemele de organizare a proprietății miniere și politica minieră în diferite state*, București, 1916, p. 74—75.

⁵ Cf. *Legiuitrile miniere vechi și noi ale României*, VII, p. 8.

unic valabil pe tot cuprinsul tînărului stat român⁶. Articolul 489 din acest cod prevedea: „Proprietatea pămîntului cuprinde în sine proprietatea suprafeței și a subfeței lui”⁷. În privința normelor de exploatare, articolul 491 stipula că proprietarii subsolului urmau să se supună prescripțiilor (neprecizate) ale unei viitoare legi miniere⁸. Constituția din 1866 (articolul 131) a relevat, de asemenea, necesitatea elaborării unei legi a minelor în România⁹.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bogățiile miniere (inclusiv petrolul) ajung să se bucure de o mai mare atenție, dat fiind rolul lor, ce nu putea fi nicicum neglijat, în dezvoltarea economică a statului român modern. De acum înainte, ele au format obiectul unor dispoziții speciale — legile miniere. Este semnificativ faptul că în a doua jumătate a veacului trecut s-au depus în Parlamentul de la București nu mai puțin de șase proiecte de legi miniere, în 1863, 1870, 1873, 1881, 1886 și 1895¹⁰. Dintre acestea, numai un singur proiect de lege — cel întocmit de ministrul conservator P. P. Carp în 1895 — a prins viață. Acest proiect prezintă o triplă însemnătate: a devenit prima lege minieră în România, a introdus o importantă reformă în domeniul proprietății miniere și, în sfîrșit, a inaugurat o politică de stat în domeniul industriei miniere¹¹.

În cuprinsul legiurilor miniere, petrolul a ocupat un rol mereu mai important, în raport direct cu creșterea însemnătății lui în epoca modernă. Astfel, pentru început stipulațiile relative la petrol erau restrinse în cîteva articole ale legii din 1895. Apoi s-au elaborat legi speciale ale petrolului ori i s-a acordat o preponderență evidentă în cadrul legilor miniere generale. Acesta este cazul legilor din 1924, 1929 și 1937 care, deși intitulate „miniere”, au fost prin excelență *legi ale petrolului*.

Legea minelor din 1895 s-a adoptat în urma unei puternice înfruntări a pozițiilor celor două partide de guvernămînt din România — conservator și liberal. Proiectul de lege depus de către Petre Carp, ministrul domeniilor în cabinetul conservator de la 1891—1895, cuprindea o însemnată inovație în materie de proprietate minieră. Preluînd unele dispoziții din legile miniere apuse (în special din cea franceză de la 1810) și aplicîndu-le la realitățile noastre, Carp a stabilit un regim minier *sui generis* caracterizat printr-un compromis între diversele sisteme de proprietate a subsolului cunoscute (*accestune, domental, ocupațiune* sau *regalian*). Legea ce-i poartă numele a reprezentat un fel de „labirint inextricabil” între toate aceste sisteme¹². Așa, de pildă, s-a menținut articolul 489 din *Codul Civil* prin care se proclamase inseparabilitatea proprietății suprafeței de aceea a subsolului în general. Acest principiu nu a fost recunoscut însă și în ceea ce privea subsolul minier, care a fost separat de proprietatea suprafeței¹³. A fost introdus sistemul *regalian* de proprietate minieră pentru cele mai multe dintre bogățiile subsolului (aur, argint, fier, cărbune ș.a.). Pentru aceste zăcămintele legea a stabilit că, dacă superficiarul nu era dispus să lucreze minele descoperite în subsolul său, atunci intervenea statul care le putea concede unei terțe persoane pe

⁶ Ștefan Chicoș, *op. cit.*, p. 122.

⁷ *Legiurile miniere vechi și noi ale României*, VII, p. 9.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Cf. I. G. Vântu, *Proprietatea zăcămintelor miniere în România*, București, Institutul „Mărvan”, 1938, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, N. I. Moruzi, *Le régime juridique du sous-sol minier en Roumanie (Lot des mines de 1924)*, Paris, Jouve et C-ie, Éditeurs, 1926, p. 36; G. G. Anagnoste, *Legislația minieră și petroliferă română*, Ploiești, Tip. „Aurora”, 1924, p. 15.

¹¹ Vezi M. Plătăreanu, *Politica economică și socială a României în trecut și în cadrul legislației actuale*, Buc., 1936, p. 169—170.

¹² Cf. Dr. G. N. Leon, *Politica minieră în diferitele state și raporturile ei cu politica minieră în România*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1915, p. 191.

¹³ Cf. Gr. Tocilescu, *Raport făcut în numele comitetului de delegați ai Senatului pentru cercetarea proiectului de lege a minelor*, în *Legiurile miniere vechi și noi ale României*, XI, p. 26—27.

maximum 75 de ani. În acest caz, superficialarul primea de la exploatator o arendă pentru parcelele ocupate, o redevență anuală de 4% din venitul net și despăgubiri pentru orice eventuale daune cauzate suprafeței. Statul primea și el o redevență de 2%. Articolul 7 stipula că, mina odată constituită cu acordul ministerului domeniilor, devenea un bun „distinct de proprietatea suprafeței”¹⁴. Cei mai mulți specialiști în materie de legislație au relevat faptul că reforma lui Carp a fost „îndrăzneată” pentru momentul când s-a înfăptuit. Așa după cum a remarcat unul dintre aceștia, ea a lovit „în idelle dominante pe atunci despre proprietatea sacră și inviolabilă”¹⁵. În adevăr, acesta a fost unul din temelurile puternice pentru care proiectul lui Carp a fost vehement combătut de proprietari ca și de opoziția liberală la Camera sau Senat. Astfel, la 31 ianuarie 1895 însuși liderul partidului liberal, D. A. Sturdza, a declarat de la tribuna Senatului că proiectul prezentat constituia „atentatul cel mai îndrăzneț în contra Constituțiunei”, printr-alte altele pentru că prin el era atacat „principiul că proprietatea e sacră și inviolabilă”¹⁶.

Asupra mobilurilor reformei lui P. P. Carp nu poate exista nici un fel de îndoială. Legiuitorul a intuit necesitatea dezvoltării industriale a României prin punerea în valoare a bogățiilor naturale ascunse în subsolul țării. Acest lucru nu era posibil dacă nu s-ar fi oferit statului posibilitatea să intervină prin legea minelor pentru a concura bunul plac al proprietarilor. În această perspectivă, reforma lui Carp de la 1895 constând în separarea subsolului minier de proprietatea suprafeței agrare — după cum a subliniat însuși Tocilescu în raportul citat prezentat Senatului — ca fiind „impusă prin însăși firea lucrurilor; voim să scoatem din fundul pământului avuțiile minerale; voim, cu alte cuvinte, să crelem industria minieră; trebuie atunci să găsim mijloacele proprii pentru asemenea întreprindere, piedicile de tot felul, ce se opun în cale, câtă să fie înlăturate; inițiativa privată încurajată, capitalurile din țară și străinătate atrase către o întreprindere grea și uneori riscată, raporturile, în fine, dintre capital, dintre proprietarul suprafeței și oamenii de știință, trebuie să fie bine lămurite, bine determinate și garantate”¹⁷.

În legea minelor din 1895, P. P. Carp a admis două importante excepții. Una menținea prescripțiile legii din 3 aprilie 1882 care consacra, în Dobrogea, proprietatea statului asupra subsolului. Cealaltă privea nemijlocit problema petrolului și a avut serioase consecințe asupra evoluției ei ulterioare. S-a menționat că legea Carp a procedat la separarea subsolului de proprietatea suprafeței în materie de substanțe minerale (aur, argint ș.a.). Distincția nu privea însă și substanțele bituminoase (petrolul, asfaltul și ozokerita), care au rămas — conform stipulației renumitului articol 65 — „cu derogățiune de la prezenta lege, la libera dispozițiune a proprietarului suprafeței”¹⁸. Rezultă că, în cazul petrolului și al celorlalte bituminoase, superficialarul putea proceda cum socotea de cuviință, fără nici un fel de constrângere din partea statului, în privința valorificării sau nevalorificării zăcămintelor, a condițiilor de concesiune etc. Superficialarul nu era obligat să respecte decât acele dispoziții din legea minelor referitoare la: poliția minieră, raporturile dintre muncitori și concesionari, plata unor taxe miniere către stat¹⁹.

Motivele pentru care petrolul a fost exclus de la regimul stabilit pentru celelalte substanțe minerale au fost, în parte, explicate în cursul dezbaterii în

¹⁴ Vezi *Legiunile miniere vechi și noi ale României*, VII, p. 12.

¹⁵ Ing. Th. Ficșinsecu, *Legislația minieră în România*, I, în M.P.R., nr. 20/1.X.1925, p. 1623.

¹⁶ *Legiunile miniere vechi și noi ale României*, XI, p. 39.

¹⁷ Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 28.

¹⁸ *Legiunile miniere vechi și noi ale României*, VII, p. 27. De reținut faptul că legea lăsa subsolul petrolier la „libera dispozițiune” a superficialului, fără a-l fi recunoscut acestuia vreun drept de proprietate (Cf. I. G. Vântu, *op. cit.*, p. 14—15).

¹⁹ *Legiunile miniere vechi și noi ale României*, VII, p. 27—28.

Parlament a proiectului lui Carp. Astfel, ministrul de externe Al. Lahovary a arătat la Senat că petrolul fusese lăsat la dispoziția superficiarului pentru că:

— așa admitea tradiția;

— exploatarea țițeiului era imposibilă fără o degradare a suprafeței, ceea ce ar fi provocat, dacă s-ar fi introdus regimul valabil pentru majoritatea substanțelor minerale, o adevărată expropriere a superficiarilor, pe care guvernul conservator nu o urmărea;

— exploatarea petrolului nu necesita, potrivit opiniei înaltului demnitar, mari capitaluri și nici o tehnică specială, ea putând fi îndeplinită așadar chiar de către superficiali cu modestele lui mijloace²⁰.

Al. Lahovary nu a ocolit ci a tăgăduit²¹ un aspect important al problemei și anume faptul că regimul stabilit pentru substanțele bituminoase a fost impus sub presiunea moșierimii. Așa după cum s-a observat²², însă, opoziția marilor proprietari a constituit cauza „fundamentală” pentru care legea minelor din 1895 a admis excepția cuprinsă în articolul 65.

În domeniul petrolului, consecințele regimului introdus prin articolul 65 au fost din cele mai grave. Este și motivul pentru care, într-un studiu remis guvernului liberal la 12 aprilie 1923, prevederile legii lui Carp relative la petrol au fost calificate ca alcătuind „nenorocitul regim” de la 1895²³. Autorul acestui studiu inedit — probabil Vintilă Brătianu — nu întârzie să-și argumenteze aprecierea. El era de părere că regimul introdus la 1895 a favorizat aflulxul capitalurilor străine la noi, ele ajungând în foarte scurt timp să pună bazele unei industrii petroliere dependentă de trusturile internaționale și în care inițiativa națională nu participa decât „în mod cu totul derizoriu”. Drept urmare s-a ajuns la situația de după primul război mondial când industria țițeiului din România se găsea „din ce în ce mai mult sub controlul trusturilor străine și condusă de interese de peste hotare”²⁴.

Regimul instaurat pentru petrol la 1895 a favorizat cel mai bine intrarea capitalurilor străine în România și, apoi, crearea unei industrii dominată aproape exclusiv de către acestea. Dispunând în mod liber de perimetrele petroliere, proprietarii lor — cei mai mulți țărani, cu parcele între 5—10 000 m² — au acceptat cu ușurință ofertele de concesiune ale unor persoane care, în cele mai multe cazuri, nu erau nici măcar exploatare directă, ci simpli intermediari sau traficanți²⁵. Se cunosc numeroase cazuri în care perimetre extrem de bogate din județele Prahova și Dimbovița au fost concesionate inițial pentru sume derizorii, pentru că a doua zi ele să fi fost reconcedate unor societăți în schimbul unor avansuri considerabile²⁶. După legea din 1895 a urmat o adevărată cursă pentru a acaparea perimetrelor petroliere particulare din România, făcându-se numeroase speculații în urma cărora capitaliștii străini au ajuns să controleze industria țițeiului din țara noastră. Exploatarea terenurilor petroliere a fost cu totul nerațională și neeconomică. Micile parcele acaparate nu permiteau comasarea terenurilor aflate în exploatare, dar în schimb încurajau concurența acerbă între concesionari pentru a începe cât mai grabnic lucrările. În acest fel, fiecare concesionar nădăjduia să „fure” țițeiul din subsolul vecinului. În afară de acestea, capitaliștii străini au folosit metode care le permiteau extragerea unor cantități cât mai mari, cu minimum de cheltuieli. De aceea ei au neglijat mult timp,

²⁰ *Legiunile miniere vechi și noi ale României*, XI, p. 385 și 389.

²¹ *Ibidem*, p. 389.

²² Vezi N. I. Moruzi, *op. cit.*, p. 51—52.

²³ Vezi *Petrolul. Politica de Stat în legătură cu noua Constituțiune și punerea în valoare a bogățiilor naționale* (Arhiva Istorică Centrală, București, Fond Casa Regală, dosar 5/1923, f. 2). (În continuare, vom cita A.I.C.B.).

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Ing. Th. Ficșinescu, *op. cit.*, p. 1625—1626.

²⁶ Cf. Arhivele Statului Ploiești. Arhiva societății „Astra Română” (Rafi-năria Ploiești), dosar 1/1927, *passim*.

pină după primul război mondial, efectuarea unor exploatare raționale, cu sonde dispuse la anumite distanțe și controlul permanent al presiunii gazelor în interior. Metoda cea mai utilizată a fost mult timp cea a „sondelor eruptive”. Prin asemenea metode numai o parte neînsemnată (circa 25—30%) din zăcămintele de țiței era adusă la suprafață, restul fiind pierdut probabil pentru totdeauna.

Principiul admis prin articolul 65 din legea lui P. P. Carp a dat naștere, ulterior, la două feluri de legiuiri miniere sau petroliere, distincte :

- legiuirile privind petrolul de pe proprietățile particulare ;
- legiuirile privind petrolul de pe proprietățile statului²⁷.

Pe *proprietățile particulare* — drepturile superficiarului au fost precizate prin articolul 65. Legiuirile ulterioare și-au propus îndeosebi să reglementeze cât mai bine raportul dintre *superficiar* (în calitate de *concedent* al unui *perimetru*) și *concesionar* (care, în schimbul unei sume și redevențe, primea *perimetrul* respectiv). Legea de la 1895 a ignorat precizarea acestui raport²⁸, ceea ce a făcut ca, o vreme, concesiunile petrolifere să fie incerte sub aspectul juridic. În numeroasele procese la care au condus impreciziunile juridice ale legii Carp, instanțele de judecată au aplicat articolul 1411 din *Codul Civil*, care prevedea : concesionarul primește numai folosirea unui lucru pe un timp și la un preț determinat. Cu alte cuvinte, dreptul de concesiune echivala cu dreptul de locațiune, fiind un drept personal iar nu unul real²⁹. Această situație a favorizat pe concedenți în dezavantajul concesionarilor. Adesea, proprietarii de terenuri petrolifere au concesionat un singur perimetru mai multor persoane, fapt care a provocat interminabile procese între diversele părți interesate. Pentru a se pune capăt acestor neajunsuri, guvernul D. A. Sturdza a promulgat la 9/22 mai 1904 „legea pentru regularea și consolidarea drepturilor de a exploata petrolul și ozocherita pe proprietățile particulare” (legea C. I. Stoicescu)³⁰. Articolul 1 al legii stipula că dreptul concesionarului unui perimetru petrolifer devenea un „drept real mobilier”, opozabil tuturor, care se păstra prin transcrierea actului de concesiune în registre speciale — atunci create — păstrate în regiunile miniere³¹. Legea din 1904 a fost întărită de o alta, a lui N. Xenopol, din 8/21 iunie 1913³².

Pe *proprietățile statului* — zăcămintele petrolifere intrau sub regimul legii Carp (art. 70) în privința condițiilor de prospecțiune și exploatare, a regulilor de poliție minieră și a modului de constituire și acordare în concesiune a perimetrelor etc. Până la 1900, statul român nu a urmat decât o singură politică în privința terenurilor petrolifere ce-i aparțineau — concesionarea lor în schimbul unor avantaje financiare din ce în ce mai mari. În răstimpul 1895—1900 s-au întocmit trei regulamente pentru concesionarea perimetrelor petrolifere ale statului, în 1895³³, 1899³⁴ și 1900³⁵. Așa după cum a remarcat I. Tănăsescu³⁶, deseale modificări au fost provocate mai mult de necesități fiscale. Astfel, în 1899 s-a mărit redevența cuvenită statului pentru exploatarea terenurilor sale de la 4%, la 8—14%, iar în 1900 la 10—15%. Totodată, s-a extins și suprafața perimetrelor concesionabile, de la 40 la 100 de ha.

²⁷ I. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 78.

²⁸ G. G. Anagnoste, *op. cit.*, p. 48.

²⁹ *Ibidem*, p. 49. Vezi, pe larg, avocat Traian Scurtu, *Monopolizarea desfacerii produselor petrolifere*, în *Analele Economice și Statistice*, nr. 1—3/1935, p. 289.

³⁰ *Legiuirile miniere vechi și noi ale României*, VII, pp. 207—212.

³¹ *Ibidem*, p. 207.

³² *Ibidem*, pp. 221—231.

³³ *Ibidem*, pp. 113—122.

³⁴ *Ibidem*, p. 118.

³⁵ *Ibidem*, pp. 123—141.

³⁶ I. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 82.

În anul 1903, Vintilă Brătianu a subliniat că statul român a „păcătuit” grav în calitatea lui de proprietar al unor bogate terenuri petrolifere. Între 1895—1900 el a înstrăinat 102 concesiuni, totalizând o suprafață de 3 653 ha³⁷. Cele mai multe dintre perimetrele concesionate de stat au ajuns în stăpînirea societăților controlate de către capitaliștii străini. Acordarea acestor perimetre se făcuse în baza unor simple petiții, însoțite de cite un timbru de 30 de bani. În rest, nu s-a impus solicitantului „nici o condițiune asupra modului cum va face exploatarea, nici garanții că o va face în mod serios”³⁸.

Rezultă că, pînă în 1900, statul român nu a promovat o politică petrolieră prevăzătoare. Este adevărat că așa ceva era imposibil în condițiile stabilite de legea minelor de la 1895, dar nu se poate trece cu vederea peste faptul că statul s-a preocupat prea puțin de soarta propriilor sale terenuri, fără a întrevădea urmările masivelor concesionări în condiții din cele mai avantajoase pentru capitaliștii străini în primul rînd. Rezultatele nu au întîrziat să se resimtă, căci foarte curînd capitaliștii străini au acaparat marea majoritate a terenurilor petrolifere — particulare și de stat — din România, acestea constituind rezerva sigură a dezvoltării unei industrii care avea să le rămînă, în mare măsură și îndelung timp, aservită.

Au trebuit să intervină evenimentele din anul 1900 pentru ca România să afirme — prima în lume, după părerea lui Vintilă Brătianu³⁹ — necesitatea promovării unei politici petroliere de stat și prevăzătoare. În acel moment, acest imperativ s-a impus mai mult ca o reacție naturală la pretențiile trusturilor petroliere internaționale, și numai după aceea a reieșit din convingerea intimă a cercurilor conducătoare de la București în privința rolului și a foloaselor dezvoltării unei industrii naționale de țitei.

Ce s-a întîmplat la 1900? În acel an, sub guvernul conservator al lui Petre Carp (iulie 1900—februarie 1901) România a trecut printr-o puternică criză agricolă și financiară. Deficitul bugetar atinsese considerabila sumă de 74 milioane lei aur. Trustul *Standard Oil* a căutat să profite de dificultățile financiare ale României pentru a lansa ofensiva pentru acaparea terenurilor petrolifere ale statului. La 12/25 noiembrie 1900, un emisar al trustului american, Porter, a prezentat ministrului român de finanțe, Take Ionescu, textul unui proiect de convenție. Trustul se angaja să ofere imediat guvernului român, prin *Disconto Gesellschaft*, suma de 10 milioane franci aur, în schimbul căreia a pretins să l se concesioneze, pentru 50 de ani, 15 000 ha terenuri petrolifere de-ale statului. Suma oferită guvernului conservator nu era un împrumut, ci un avans din redevența de 8% pe care urma s-o încaseze statul de la trust pentru exploatarea terenurilor concesionate⁴⁰. Proiectul de convenție conținea și alte multe prevederi înjositoare și înrobitoare pentru statul român (între altele, obligația concesionării monopolului conductelor ș.a.), astfel că partidul liberal, aflat în opoziție, a putut să alarmeze cu ușurință opinia publică din țară asupra pericolelor ce ar fi rezultat din încheierea unei convenții cu trustul de peste Ocean⁴¹. A mai intervenit și un alt fapt. La numai două zile după Porter, adică în 14/27 noiembrie 1900, grupul

³⁷ Vintilă I. C. Brătianu, *Scriseri și cuvîntări, 1899—1906*, I, București, Impremieriile „Independența”, 1937, p. 138—139.

³⁸ *Ibidem*, p. 239.

³⁹ Vezi V. Brătianu, *La Politique d'État des Pétrole en Roumanie à la suite de la nouvelle Constitution et de la Loi des Mines*, București, Cartea Românească, 1927, p. 4.

⁴⁰ Vezi textul convenției propuse în D. Sturdza, *Cestiunea petroleului în România*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1905, pp. 3—5.

⁴¹ Cf. Ing. Stelian Ionescu, *Asupra concesiunet „Standard Oil Company” în România*, București, Tip. „Gutenberg”, 1900, passim.

Disconto Gesellschaft a solicitat, de data aceasta el singur, concesionarea — în schimbul unui avans de 6,4 milioane mărci aur — a celor 15 000 ha asupra cărora își ațintiseră privilegiile americanii⁴². Ce se întâmplase în răstimp?

După unele informații⁴³, între cele două grupuri pretendente — american și german — au izbucnit unele divergențe care nu au mai făcut posibilă colaborarea lor. De asemenea, regele Carol I a opus veto-ul său oricărui acord cu americanii, arătându-se favorabil însă unei concesiuni către grupul german *Disconto*, la care familia Hohenzollern era acționară⁴⁴. În ce-i privește pe liberali, atitudinea lor „energetică”⁴⁵, ostilă unei convenții cu *Standard Oil*, a fost determinată de mai mulți factori. Poziția partidului liberal a fost determinată, în primul rând, de motive de oportunitate politică. De asemenea, unii dintre fruntașii liberali erau filo-germani convingși. Între ei se remarcă însuși liderul partidului, D. A. Sturdza, care atât la 1900 cât și în anii următori s-a pronunțat nu în favoarea colaborării cu grupurile economico-financiare germane în timpul „dezrobirii” pieței europene a petrolului de sub dominația lui Rockefeller⁴⁶.

În sfârșit, în rindul partidului liberal începuse a se cristaliza opinia — susținută mai ales de gruparea reunită în jurul familiei Brătianu și deținând poziții aflate în continuă dezvoltare în industrie, finanțe și comerț — a unei participări din ce în ce mai intense a capitalului național în industria țiteiului⁴⁷. Asemenea veleități ale grupării liberale respective nu se împăcau cu concesionarea în bloc a terenurilor petrolifere ale statului către trusturile străine. Pentru această grupare, dacă se punea problema unei alegeri între americani și germani, netăgăduit că ea ar fi mers cu aceștia din urmă. Trustul *Standard Oil* nu se bucura atunci de un bun renume în Europa, iar metodele sale de cucerire și dominare a piețelor erau de-a dreptul detestate. Optind pentru colaborarea cu grupurile germane, promotorii direcției amintite din cadrul partidului liberal se gindeau că aveau de-a face cu parteneri mai maleabili, putând spera, în consecință, la obținerea unei participări cât de redusă pentru început „a capitalului național la exploatarea țiteiului românesc”⁴⁸.

În împrejurările relatate, care putea fi soarta celor două convenții de concesionare a petrolului propuse de către grupurile american și german? Propunerea americană nu avea sorți de izbândă și a și fost retrasă în scurt timp de către Porter. Convenția oferită de *Disconto Gesellschaft*, deși primită favorabil

⁴² Vezi textul în D. Sturdza, *op. cit.*, p. 6—7.

⁴³ C. A. A. Fursenko, *Neftianie trestî i mirovaia politika. 1880—1918 g.g.*, Moskva, 1965, p. 215; Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, Buc., 1955, p. 67—68.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 68. Există indicii că însuși cabinetul conservator ar fi solicitat participarea lui *Disconto Gesellschaft* la oferta propusă *Standard Oil* (Cf. *Le développement de l'industrie du pétrole en Roumanie et la participation de la Direction des Disconto-Gesellschaft et S. Bleichröder à ce développement*, Bucarest, Imprimerie Gutenberg, Joseph Göbl, 1907, p. 8).

⁴⁵ Cf. Vintilă I. C. Brătianu și ing. C. Hălăceanu, *Politica de Stat în industria petrolului*, în Vintilă I. C. Brătianu, *Scrieri și cuvântări, 1907—1911*, II, București, Imprimeriile „Independența”, 1938, p. 302—303.

⁴⁶ Cf. D. Sturdza, *Petrolul Românesc*, București, Tip. „Voința Națională”, 1904, *passim*.

⁴⁷ Într-un articol tipărit în 1900 în oficioul liberal *Voința Națională*, Vintilă Brătianu critica programul partidului conservator care se pronunța pentru libera pătrundere a capitalurilor străine în economia națională. Urmărilor unei astfel de politici nu se puteau concretiza, după fruntașul liberal, decât în desființarea „independenței noastre economice și politice” (Cf. Vintilă I. C. Brătianu, *Scrieri și cuvântări*, I, p. 106—107).

⁴⁸ În articolul amintit din 1900, Vintilă Brătianu insistă ca în exploatarea bogățiilor naționale să se rezerve un rol de seamă capitalului autohton, urmînd să fie utilizate numai „în parte” și capitalurile străine (*Ibidem*, p. 107).

de rege și de către unii liberali, a fost respinsă de guvernul conservator, care nu putea ierta nimănui eșecul negocierilor angajate cu americanii ⁴⁹.

Încercările din anul 1900 ale puternicilor grupuri capitaliste străine de a acapara în bloc terenurile petrolifere ale statului român nu au fost lipsite de consecințe. Tentativa nemijlocită și nedisimulată de a pune mina pe o importantă bogăție națională, amploarea pretențiilor formulate (care mergeau până la instituirea unui monopol quasi-complet asupra pieței interne, a conductelor de transport), scutirile vamale solicitate, toate acestea nu puteau să nu alarmeze cercurile conducătoare de la București. Se poate afirma, fără teamă de a greși, că ofensiva din 1900 a capitaliștilor străini a marcat factorul esențial care *provocat* nemijlocit nașterea politicii petroliere a statului român. Cei mai mulți specialiști români, autorități în materie, au fost de părere că politica petrolieră a României datează de la 1900. Începutul ei propriu-zis a fost pus în legătură cu reacția stîrnită în țară de propunerile trustului *Standard Oil* în rîndurile opiniei publice ale cercurilor politice și economice etc. și cu adoptarea unei hotărîri în consecință — respingerea cererilor companiilor străine — de către guvernul conservator al lui P. P. Carp.

Începînd de la 1900, problema petrolului s-a instalat serios și definitiv în atenția partidelor politice din România. Cele două partide „istorice” — conservator și liberal — care-și disputau puterea nu au întîrziat să-și precizeze atitudinea față de problema combustibilului lichid. Ele au încercat, mai mult, să transpună în practică ideile avansate în perioadele cît s-au aflat la putere. Urmările acestei situații au fost adesea nefericite, determinînd o serioasă lipsă de continuitate în politica petrolieră a României. Totodată, nu se poate trece cu vederea că ambele partide „istorice” au ajuns, în anumite puncte ale politicii petroliere, și la însemnate acorduri, ca cel din anul 1905.

În anul 1903 deosebirile de vederi existente în chestiunea petrolului între partidele conservator și liberal erau apreciate ca fiind considerabile. Potrivit afirmațiilor lui Vintilă Brătianu, se conturaseră distinct două „teorii” care stăteau „față în față” ⁵⁰. Astfel, partidul conservator era adeptul unei exploatari intensive a țiteiului. Socotind petrolul ca o simplă marfă, nepunîndu-l în legătură cu interesele economice și politice fundamentale ale țării, conservatorii aveau în vedere exploatarea combustibilului lichid prin orice mijloace și de către oricine, capitaliști străini sau autohtoni. Într-o vreme de febrilă activitate și largă ofensivă a companiilor internaționale de petrol, o asemenea poziție nu corespundea, evident, intereselor naționale ale României. Era dăunătoare concepția în privința naturii capitalului chemrat să valorifice bogățiile naturale ale țării. Conservatorii disprețuiau capitalul național și socoteau că numai capitalurile străine erau capabile să contribuie realmente la dezvoltarea industriei de țitei în România, a economiei naționale în genere. De aceea, ei nu considerau că trebuia să se pună vreo piedică în calea accesului capitalurilor străine în țară ori că acestea puteau fi jenate în vreun fel ⁵¹. Poziția conservatorilor în problema capitalului străin este lesne de înțeles dacă se are în vedere faptul că ei nu erau legați prea strîns sau aproape de loc de viața industrială, comercială

⁴⁹ Gh. Ravaș, *op. cit.*, p. 69. Vezi și Radu Paul, *Date asupra acaparării și jefuirii petrolului românesc de către imperialismul anglo-american*, Studii, nr. 3/1951, p. 154—155.

⁵⁰ Vintilă I. C. Brătianu, *op. cit.*, I, p. 134.

⁵¹ Cf. Traian Lungu, *Unele date cu privire la acapararea industriei petrolifere din România de către capitalul american și englez, la începutul secolului al XX-lea (1895—1914)*, în *Studii și referate privind istoria României*, II, București, 1953, p. 1309. Pentru definirea poziției conservatorilor este semnificativă declarația lui Take Ionescu, din 1901, potrivit căreia „România trebuie să-și deschidă larg, foarte larg porțile sale intrării capitalurilor străine” (*ibidem*).

sau financiară a țării, alcătuind în primul rînd partidul marilor proprietari de pămînt.⁵²

Atitudinea față de capitalurile străine (investite în petrol sau în alte ramuri ale economiei naționale) avea să constituie un element principal care a separat **partidele** conservator și liberal pe tărîmul politicii economice promovate pînă la sfîrșitul primului război mondial.⁵³ În opoziție cu atitudinea conservatorilor, politica propovăduită de către liberali opta pentru încurajarea capitalului național în exploatarea bogățiilor țării. La baza politicii economice a partidului liberal stătea încrederea în capacitatea și vitalitatea elementului românesc pe plan economic, în triumful lui în acest domeniu.⁵⁴ Inițiativa elementului autohton pe planul economic se făcuse simțită chiar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea printr-o serie de acțiuni de mare importanță pentru dezvoltarea statului român modern — rîscumpărarea C.F.R., a monopolului tutunului, construirea întinerului naval la Turnu Severin ș.a.⁵⁵ Partidul liberal, ca partid al burgheziei, a fost natural interesat de timpuriu în dezvoltarea pozițiilor factorilor naționali (inițiativă, muncă și capital) în viața economică a țării. Această tendință s-a manifestat pregnant mai ales după crearea *Băncii Naționale a României* (1880) și promulgarea celei dintîi legi pentru încurajarea industriei naționale (1887). La 1892, cu prilejul alegerii lui D. A. Sturdza la șefia partidului, programul economic definitivat atunci a solicitat protecția factorilor românești cu scopul de a se realiza „emanciparea economică a țării”⁵⁶. În perioada imediat următoare, partidul liberal și-a precizat atitudinea față de capitalurile străine. În manifestul-program din 1911, partidul liberal aprecia că sosise momentul să fie încurajate din ce în ce mai mult capitalul și inițiativa românească⁵⁷. Relativ la gradul în care urma să se dezvolte acțiunea factorilor autohtoni pe tărîmul economic sau financiar, concepțiile liberale au evoluat în permanență. Astfel, inițial liberalii au insistat pentru admiterea capitalului național, alături de cel străin, în viața economică a țării, pentru ca o dată cu dezvoltarea pozițiilor lui economice, către primul război mondial, să întrevadă posibilitatea ca el să capete rolul predominant. Acesta a fost înțelesul formulei avansate de liberali, cutot mai multă insistență, în ajunul primului război mondial și mai ales după 1918, pentru *naționalizarea* (adică pentru *românizarea*) vieții economice a țării. În felul acesta, politica economică promovată de partidul liberal corespundea situației și aspirațiilor membrilor acestei grupări politice (și nu numai atât) în domeniile activității economico-financiare a României. Prin prisma acestor interese, acceptarea de către conservatori a capitalurilor străine fără rezerve și disprețuirea celui autohton, natural nu putea fi în nici un caz pe placul liberalilor. Pretinzînd participarea capitalului național la viața economică a țării, liberalii nu excludeau capitalurile străine. Ei erau conștienți de absoluta necesitate a investițiilor străine într-o perioadă cînd în Românie se resimțea o puternică lipsă de capitaluri mobiliare. În asemenea împrejurări, nu rămînea decît o singură soluție — pe care liberalii nu au pregetat s-o afirme — aceea a „colaborării” capitalului național cu

⁵² Vezi detalii în Cercul de Studii al P.N.L. (Secțiunea Economică), *Naționalismul economic și doctrina partidelor politice în România*, București, Imprimeriile „Independența”, 1930, p. 53.

⁵³ Această problemă nu a dispărut nici după primul război mondial. După această dată ea s-a impus, după cum se va arăta, într-un cadru mai vast, al raporturilor dintre P.N.L. și numeroasele grupări politice apărute în urma conflictului mondial.

⁵⁴ Cf. Florin Em. Manoliu, *La Réconstruction économique et financière de la Roumanie et les partis politiques*, Paris, J. Gamber, 1931, p. 144.

⁵⁵ Vezi Constant Georgescu, *Românizarea economiei naționale*, (extras), București, Dacia Traiană, 1940, p. 25.

⁵⁶ Florin Em. Manoliu, *op. cit.*, p. 148.

⁵⁷ Cf. *Istoricul P.N.L. de la 1848 și pînă astăzi*, București, Imprimeriile „Independența”, 1923, p. 199.

capitalurile de peste graniță. Din această colaborare, liberalii spreau să realizeze maximum de foloase: capitalul autohton investit în industrie și finanțe, neînsemnat la început, avea să sporească treptat, să fructifice prin reproducția capitalistă lărgită, ajungând în câteva decenii să ocupe în viața economică a țării o poziție dominantă, precumpănitoare în raport cu capitalurile străine. Bineînțeles, beneficiile burgheziei românești ar fi evaluat în raport direct proporțional cu consolidarea capitalului autohton și acest fenomen — din punct de vedere obiectiv — ar fi prezentat un netăgăduit caracter pozitiv pentru dezvoltarea capitalistă a României.

Politica economică propovăduită de partidul liberal în spiritul relevat mai sus a primit, începând din perioada la care ne referim, denumirea *prin noi înșine*. Această politică, care a cunoscut apogeul după primul război mondial, a întruchipat tendința burgheziei românești, mai bine zis a unei părți a ei, a celei mai puternice — cea liberală, de a-și consolida pozițiile în viața economică-financiară și, ca atare, și-n cea politică a țării. Pentru a ajunge aici, liberalii au insistat ca valorificarea bogățiilor naturale ale României să se facă în primul rînd cu participarea factorilor naționali, adică „prin noi înșine”.

Programul *prin noi înșine* a cunoscut o evoluție permanentă în primele decenii ale secolului nostru în domeniul petrolului. În jurul anului 1900 au fost avansate cele dintîi principii în acest sens, de către C. Alimănișteanu⁵⁸. Încă din 1894, în cadrul unei „servicii al minelor”, Alimănișteanu inițiaseră serioase studii geologice, economice și chimice ale țiteiului românesc⁵⁹. În 1900, cînd s-a produs ofensiva trusturilor internaționale, fruntașul liberal a intervenit în dezbaterile privind concesionarea terenurilor petrolifere ale statului. A susținut că industria de țitei trebuia să ia o mare dezvoltare, depășind faza de „lincezeală” pe care o traversa de pe la 1858. Alimănișteanu a fost de acord ca dezvoltarea industriei țiteiului să se facă cu sprijinul capitalurilor străine și nu s-a împotrivit concesionării solicitate de către companiile internaționale asupra terenurilor petrolifere ale statului. Întrevăzînd necesitatea construirii unor conducte de țitei, el a opinat ca acestea să rămîină la dispoziția statului⁶⁰. Cu toate că a admis aflulxul capitalurilor străine în industria petrolului, nu a pierdut din vedere nici capitalul autohton. În privința acestuia, Alimănișteanu a susținut că trebuia să i se asigure „un rol avantajos”⁶¹.

După C. Alimănișteanu, problema petrolului românesc a fost abordată, în cadrul partidului liberal, de către Vintilă Brătianu, care a devenit pentru mai multe decenii „mentorul Țării Românești în materie de combustibil lichid”⁶². Din 1900, Vintilă Brătianu s-a preocupat în permanență de chestiunea petrolului, întrevăzînd la timp rolul și importanța combustibilului lichid pe plan național și mondial. Prin numeroase articole de presă, lucrări, intervenții în Parlament etc., Vintilă Brătianu a contribuit mult la ridicarea problemei petrolului la o chestiune de stat. Vreme de trei decenii, Vintilă Brătianu „a determinat și a inspirat — după cum a relevat un specialist — toate legiurile liberale în materie de petrol”⁶³.

În anul 1904, însuși premierul liberal D. A. Sturdza s-a oprit asupra problemei petrolului românesc. Într-o intervenție din 1/14 iunie 1904, el a respins o alianță cu *Standard Oil* și a cerut să se respecte lozincă: „America pentru americani..., Europa pentru europeni, și mai ales România pentru români”⁶⁴. Iar, în

⁵⁸ Cf. Vintilă I. C. Brătianu și Ing. C. Hălăceanu, *op. cit.*, p. 313.

⁵⁹ Constantin Alimănișteanu, *op. cit.*, p. 447—448.

⁶⁰ Idem, *Cestiunea concedării terenurilor petrolifere de pe proprietățile statului și a conductelor pentru transportul petrolului*, București, „Minerva”, 1900, *passim*.

⁶¹ Idem, *Rolul elementului românesc în exploatarea bogățiilor noastre petrolifere*, București, „Minerva”, 1900, p. 19.

⁶² G. Damaschin, *Petrolul și drepturile cîștigate*, București, 1937, p. 78.

⁶³ Idem, *Problema petrolului român și agitațiile stîrnite de ea*, IV, în „România Petroliferă”, din 10.XI.1924, p. 1.

⁶⁴ D. Sturdza, *Petrolul românesc*, p. 36—37.

Încheiere, Sturdza a chemat pe toți cei prezenți să contribuie la succesul „devizelor neamului românesc — «Prin noi înșine»”⁶⁵. Era, după cunoștința noastră, pentru prima dată când formula liberală *prin noi înșine* s-a folosit cu referință specială la petrol.

Împrejurările și considerentele expuse mai sus au contribuit fundamental, după anul 1900, la impunerea problemei petrolului românesc în atenția cabinetelor de la București. Referitor la politica urmată în această chestiune, trebuie subliniat că ea a fost determinată de interesele și de concepțiile economice ale partidelor politice reprezentate în diversele guverne, precum și de rolul nou pe care l-a căpătat combustibilul lichid în epoca motoarelor cu combustie internă. În egală măsură, guvernele de la București nu au putut ignora însemnătatea pozițiilor deținute de companiile internaționale în industria țiteiului din țară.

LES ORIGINES DE LA POLITIQUE PÉTROLIÈRE EN ROUMANIE

R é s u m é

La présente étude, qui constitue un sous-chapitre du travail manuscrit *La Roumanie et les trusts pétroliers internationaux jusqu'en 1929*, est consacrée à l'investigation des origines de la politique pétrolière de l'état roumain. L'étude argumente que les principes d'une politique pétrolière active en Roumanie furent établis autour de l'année 1900. Par le passé, les cercles dirigeants politiques et économiques n'ont pas accordé l'importance adéquate aux ressources de „l'or noir“ cachées dans le sous-sol roumain. Ainsi, les premiers règlements écrits concernant le droit de propriété minière remontent jusqu'à en Moldavie (code Callimaki) et en 1819 en Valachie (code Caradzea). Suivirent ensuite le Règlement Organique, le code civil de Al. J. Couza (1864) et, en 1895, la première loi minière de P. P. Carp. Pour le développement ultérieur de l'industrie du pétrole la loi de P. P. Carp s'est avérée préjudiciable en tant que, procédant à une séparation du sous-sol minier de la propriété de surface pour la plupart des substances minières (or, charbon, argent, etc.), laissa les gisements de pétrole à la discrétion des propriétaires de surface (art. 65). Cette réglementation facilita, les années immédiatement suivantes, l'accaparement massive des périmètres pétrolifères des particuliers par les sociétés étrangères, filiales des puissants trusts occidentaux. En même temps il est à retenir que l'état roumain non plus ne s'est pas préoccupé suffisamment de destin de ses périmètres pétrolifères, arrivant à concéder, jusqu'en 1900, environ 3 600 ha. À la suite des événements de 1900 — les propositions de concession massive sollicitées à l'état roumain par *Standard Oil* et *Disconto Gesellschaft* et le refus non conditionné — la Roumanie put affirmer, la première au monde comme l'on constate dans l'étude, la nécessité d'une politique pétrolière clairvoyante.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 37.